

ERDÉLYI MÚZEUM

XIII. kötet.

1896.

VI. füzet.

A francia népköltészetről.

(Második és befejező közlemény.)

IV.

Scheffler azok ellenében, kik abból a dologból, hogy a *kedély* szó hiányzik a francia nyelv szókincséből, a nép jellemére és költészetére vonnak következtetést, azt vitatja, hogy e kifejezés korántsem hiányzik: az *entrailles* szóra útal, melyet Sachs-Villatte is felruház a *Gemüth* jelentéssel. Noha Scheffler felfedezését nem fogadhatjuk el szabatos ténynek, mégis annyit bizonyosra veszünk, hogy a francia jellemből nem hiányzik a kedélyesség. Ennek legbiztosabb kriteriumát ama viszonyban találhatjuk meg, melyben a francia szülőt gyermekével szemben a népköltészet feltünteti. Az a sok bájos, kedves gyermekvers meglep. E tekintetben a francia gyermekszoba költészete mit sem enged a magyarnak, sőt alkalmazsint felül is múlja altató, lovagoltató s más mindenféle nótácskáinak mennyiségével és minőségével. Nem állhatjuk meg, hogy a magyarral való feltünőbb egyezésekre legalább futtában ne útaljunk itt. A kisorsoló mondókáknak (»Egyedem-begyedem . . .«), vagy a hintázó mondókáknak (»Egy, megérett a meggy . . .«) édes társai mind megtalálhatók a francziáknál. Meg különösen azok a versek, melyek a gyermek naiv lelkét főkedvenczével, az állatvilággal hozzák kapcsolatba. Arról nem is szólunk, hogy a kóróról és a kis madárról szóló mesék, melyek a magyarban is illető részeikben határozottan rhythmusos lüktetésűek, tehát versek, megvannak a francia gyermekversek közt, miként ugyanitt megvannak az állatok lakadalmáról szóló tréfás románczok; csak a következőkre útalunk: a csiga-bigát a francia gyermek is épp oly énekléssel bújtatja ki házából, — s a minek párját Scheffler a németeknél ebben a változatban nem látszik ismerni, a francia szülő is épp úgy mint a magyar, a kis gyermek

újjait sorban egyiket a másik után ily mondóka kíséretében szorongatja: »Ez elmegyén nyúlászni, ez meglövi stb.« (C'est lui qui va à la chasse; C'est lui qui a tué le lièvre stb.) A Kriza »Kityrikotty-meséje« is (»Én elmentem a vásárba felpénzzel...«) egyaránt ismert és kedvelt nálunk s a francziáknál.

Azonban az oly igazán mély kedély, mely az indulatok erőteljességében nyilvánul, a francziák felületesebb vérmérsékletétől bizonyára hasonlíthatlanul távolabb áll, mint a germán fajtól s mint akár a magyartól. Sokat emlegetik a szalmalángot, mint a magyar és franczia jellem rokonságát: de ha a két népet felettébb rokonítani volna kedve valakinek, csak az az egy dolog jusson eszébe, hogy míg a magyar »sírva vígad«, a francziára nézve ez a búban örömet találó hajlam, ez a mulatozás közepette az embert megrohanó keserűség érthetetlen valami volna, ő — inkább azt mondhatni — sírásában is elég közel áll ahhoz, hogy könnyeit letörölve, felderüljön s elkaczagja magát, tréfába csapjon át. Hanem lássuk mégis, mi az, a mit a franczia nép műzsája az érzelmes nemből felmutathat, tehát abban a hangnemből, melyet az esprit gauloisval szakító, ünnepélyesen komoly vagy legalább is mély lenni akaró romantika és a mi, Béranger-megvető napjainknak költészete is tulajdonképpen művel. E hangnem tanulmányozása rendkívül fontos, mert ez nyújt érdekes összehasonlításokra alkalmat s egyáltalán figyelmen kívül nem hagyható szempontokat annak, ki a XIX. század franczia lyráját, sőt általában az egész franczia lyrai költészet történetét kívánja vizsgálódás tárgyává tenni.

Bevezetésül legyen szabad itt egy kis kitérést tennünk s a határozottan elbeszélő jellegű, bár erősen lyrai hangulatú költeményekről, a balladáról szólni pár szót, melyeket Tiersot egy régibb népies kifejezéssel inkább *complainte*-eknek nevez, miután a ballada olasz származású tánczének volt, mely a Provenceon át jött Franciaországba, itt határozottan műköltészeti termékeket jelentett s mai, epicai műfajról használt jelentésében csak a XIX. század eleje óta divik Scott Walter hatása folytán. A legszebb e nembeli darabokat pusztán a legrégebb időkben találni, így főleg a XII. században. A XIII. századtól a XVI. századig az énekes könyvek majd mind pusztán satiricus, szerelmi dalokból és pastourelleekből állanak, úgymond Tiersot. A XVI. század végén ismét akad egy-egy népies

complainte: ettől kezdve a XVII. és XVIII. századon át semmi olyas többé, le egészen Villemarqueig.

Legrégibb és bizonyára a legszebb e komoly népballadák közül az, mely még a középkorból számos változatban maradt fent és *Jean Renaud*-ról szól. Tárnya Spanyol- s Olaszországtól fel Svéd- és Norvégorszáig ismeretes. Minthogy a Tiersottól közölt normandiai változat hosszabb, ime a Schefflernél található egyik rövidebb alak, mely aetheticai értékre mit sem enged társainak:

1. Mikor Jean Renaud hazajött a harczból, kezében hozta kisüngő belső részét. — Jó napot, édes anyám! — Adj' Isten, édes fiam. Nőd most szült egy kis fiút.

2. Menj csak anyám, menj előre. Ne engedd, hogy valamit észre vegyen rajtad. Vessetek nékem messzi szobában ágyat, hogy mit se hallhasson nőm.

3. S mikor éjféljárt járt az idő, Jean Renaud kiadta lelkét. Utolsó kiáltása oly éles volt, hogy neje meghallotta.

4. Ah! mondd csak anyám, én édesem, ki kiáltott úgy az imént? — Lányom, a gyermekek kiáltottak, ők czivakodnak a tulsó szobában.

5. Ah, mondd csak anyám, én édesem, ki kopog úgy? — Lányom, az ács az, a padlót javítja.

6. Ah, mondd csak anyám, én édesem, ki énekel úgy? — Lányom, az a körmenet, most vonul el házunk előtt.

7. De mondd hát, anyám, én édesem, miért sírsz te úgy? — Lányom, nem titkolhatom tovább előtted, Jean Renaud-t temetik most.

8. Ah, úgy hát anyám, mondd meg a sírásónak ásson kettő részére sírt, s ennek száját elég szélesre csinálja, hogy velünk gyermekünket is beletehessék.

Nemde e durva próza tolmácsolásán keresztül is érezni, mily megható egyszerűséggel nyilvánul itt a halálos kintjai közt is gyöngéd férjnek, a fájdalomat emberfölötti erővel eltitkoló szegény öreg anyának jelleme, végül pedig a gyermekágyban veszedelmesen beteg fiatal nőnek hitvesi hűsége? Az egész párbeszédben tartva; de ha volt valaha drámai párbeszéd, így ezt nevezhetjük annak. És mennyi tömör rövidség, mozgalmalms elevenség! Ezt a kis költeményt bizonyára épp úgy joggal megilleti, mint bármely éjszakai balladát a Greguss-féle meghatározás: »tragoedia dalban elbeszélve«, s e tekintetben korántsem áll tán egymagára a francia népköltészet hasonnemű termékei közt.

Kevésbbé emberi érdekű, de szintén a legrégibbek egyike a Loys király lányáról szóló, melyben a király börtönbe veteti lányát,

mert nem akar lemondani szerelméről: hét év mulva meglátogatja a foglyot, ki a borzasztó helyen félig elrohadott, de ki szerelméről még most sem mond le, inkább marad ott tovább börtönében. Befejzése ennek is megragadó a maga naiv pathosával Magyarban szintén található rokon tárgyú románcz, csakhogy nálunk a lány kedvese az, kinek kinzásával a lányt lemondásra kényszerítik.

Nem részletezhetjük itt a löbbi, jobbadán újabb keltű balladákat, melyek közt megtalálni a *Ritter Toggenburg* és *Taucher*, sőt akár a *Lenore mysticus* világú themáját is, valamint találunk csábítóik elől halálba menekvő, esetleg a csábítón bosszút álló, esetleg gyermekgyilkos lányokról, vagyis a népélet mindennapi mozzanatairól szólókat. Mellőzve azt az erősen sentimentális románczot, melyben a testvére miatt szerelméről lemondó lánynak az esküvőkor a szíve megreped, csak arra kívánunk itt kitérni, mely Tennyson egyik legremekebb alkotásával, az *Enoch Arden*-nel rokon tárgyú s czíme: *A tengerész felesége*.

Ime ez is magyar prózában:

1. Mikor a tengerész visszajő a harczból ... *szép csöndesen!* ... Rongyos czipőben, rongyos ruhában. — Szegény tengerész, honnan jössz te? *Szép csöndesen!*¹

2. Korcsmárosné, én a harczból jövök. Bort ide, hadd igyék újjában egyet a tengerész.

3. A jó tengerész inni kezdett. Inni kezdett s énekelni. A szép korcsmárosné sírva fakadt.

4. Mi baja van szép korcsmárosné? Tán a fehér borát sajnálja, mit újjában iszik a tengerész?

5. Nem a boromat sajnálom én. Hanem az uramat, kit elvesztettem. Kegyelmed úgy hasonlít hozzá!

6. Hát mondja csak szép korcsmárosné! Magának három gyermeke maradt tőle. Most pedig hat gyermeke van.

7. Azt írták nekem róla, azt mondták, hogy meghalt s eltemették. Én pedig ismét férjhez mentem.

8. A jó tengerész felhajtá poharát ... *Szép csöndesen!* ... Nem köszönte, csak némán folytak könnyei s elment vissza ezredéhez. *Szép csöndesen!*

E költeménynek némelyek kétségbe vonják igazán népies eredetét: eléggé mesterkéletlen és természetes, hogy e kékdedést pusztá föltevés által igazoltnak ne véljük.

¹ *Tout doux!* Ez a refrain minden versszakban kétszer fordul elő. A következőkben elhagyom.

Szigorúan véve, e balladák tárgyalása nem tartozik ugyan a lyrai költészet keretébe, de mellőzésüket több okból nem véltük megengedhetőnek. Így először már ennyiből is sejthetni fogja a magyar olvasó, hogy Gregussnak a balladáról szóló szellemes fejtegetéseiben a francia balladát ez idő szerint jelentősebb hely illetné meg. Másodszor az indulatoknak itt oly mélységével találkozunk, melyet a subjectiv jellegű lyrai költemények a legtöbbször meg sem közelítenek. Harmadszor pedig valamint a legrégebb francia lyra, mely a provençei belolyás előtt virágzott, szintén ilyen epikai jellegű volt s a jongleurok, a trouvéeek nem saját maguk egyéni érzelmeit énekelték meg kezdetben, hanem valamely harmadik személyét, mint a Minnesängerek egyrésze aztán szintén: úgy a mai népköltészetnél is, midőn a szebb lyrai költeményekről akarunk szólni, nem egyszer kell majd epikai keretükről, románczokról emlékeznünk, tisztán subjectiv jellegű dalok helyett, melyek ritkábbak Franciaországban.

V.

A francia népköltészetnek egyik fő jellemvonása a rendkívüli zeneiség. A versforma könnyedsége, — annak, a mit a mi nyelvünkön *réjának* neveznek, valamint a refrainnek felette sűrű és nagy mennyiségben való szereplése: külsőleg, éneklés szempontjából igazi dalokká avatják e költeményeket. De tartalmilag annál kevésbbé mondhatók igazán azoknak. A szív érzelmeinek egyszerű s mégis költői kifejezése bennük valami ritkaság. Az újabb francia írók, így Mendés is, gyűjteménye előszavában, Schurére emlékeztető reminiscenciákkal, már nem is chansonokról beszélnek, hanem *Lied*-eket akarnak találni a francia népdalok közt. Ez a különczkedés azonban nem igazolható: német s egyáltalán akár germán, akár magyar értelemben vett lyrai közvetlenségű népdalok Franciaországban nagyon elvétve ha találhatók. De vegyük őket úgy, a mint vannak, akár tisztán subjektív, akár románczokká bővült alakjukban: lássuk, minő tolmácsolói a mélyebb érzelmeknek.

Természetesen első sorban a szerelemnek, mint a mely a népdalokban túlnyomóan uralkodik: a költészet mindenekfelett az iljúságé, ennek szívében pedig ez az érzelem a legfőbb. De más tekintetben is rendkívül fontos. A folkloristák joggal vallják, hogy a szerelmi népdal egy maga »egy egész népi lélektanhoz képes

elemeket szolgáltatni.« Belőle olvashatni ki legbiztosabban valamely népnek kedélyvilágát legsajátosabb vonásaival.

Igy például különösen a szerelmi népdalban nyilvánul a képzeletnek az a szegénysége, a nagy természet életével össze nem forrottság, mi a francia műköltészetet, a városok és szobák e termékét szintén különösebben jellemzi, kivált Rousseau felleptéig, legfőlebb az egy Lafontaine kivételével. Nem kell mondanunk, hogy e pontban más-különbén a nép Franciaországban is előnyben van a művelt osztálylyal szemben; ő ott él künt a nagy természet közepeben, de mégis költészetén, a többi népekéhez viszonyítottan, ennek nincsenek megfelelő mély nyomai. A tavaszt a középkorban mindig rendkívüli ünnepélyekkel üdvözölte Franciaország is, ma szintén »egészen vallásos cultus« tárgya, csakhogy tulajdonképpen az ország keleti vidékein, hol a természet aránylag a legbajosabb s leginkább ihleti az érzelmes népdalokat. De itt is, ezekben a dalokban is mi-ben határozódik hatása? A szerető a madárvilághoz fordul, mely-lyel vágyai együtt repülni készletnék, vele együtt óhajtaná kifejezni tudni szive érzelmeit, üzenetet küld tőle, boldogságának s mély fájdalomának tanújául hívja őt; a francia fülek sem maradhatnak a fülemile s a pacsirta éneke iránt érzéketlenek. Mindez azonban épp úgy nem emelkedik fölül a sokszor erősen írói csinálmány jellegével színeződő szellemeskedésen, mint nem az, ha a felhőtől, szél-től, pataktól kíván üzeni a szerető, vagy ha virágokról beszél, melyek itt mindössze mint szerelmi zálog, mint jelkép szerepelnek. Figyelemre méltó tény, hogy éppen az oly daloknál, melyeket mint a természetérzék most említett nyilvánulásainak legkiválóbb képviselőit idéz Scheffler, kétségbevonják a teljesen népies származást. Pedig a mondottak, hozzájuk véve még az ugyancsak a természet köréből vett metaphorákat, vajmi jelentéktelenek arra, hogy a külső környezettel összeforrva, vele egy életet élve lássuk a francia parasztot, mint a magyart látjuk a mi népköltési gyűjteményeinkben.

Ha a nagy természetnek ilyen túlszerény szerep jut a francia népköltésben, gondolhatni, hogy a mire a természet fenségének, titkainak contemplálása önként vezet, az éghez emelve fel az ember gondolatait s mysticus érzelmeket csepegtetve beléje, vagyis a természetfeletti elem meg már éppen hiányzik. Minthogy mégis az előbbi fejezetben arról szóltunk, hogy Bürger *Lenore*-jának

tárgya szintén megtalálható a Rajnán túl, térjünk ki itt pár szóval e tárgyra. Jegyezzük meg tehát Tiersotval, hogy a mennyiben mégis elvéve akad természetfeletti elemeket tartalmazó népköltészet Fanciaországban, ez határozottan ellenkezni látszik a francia nép szellemével: tulajdonképpen »csakis azon vidékeken található, melyek megőrizték sajátos physionomiájukat és hogy nyíltan kimondjuk aényt, a francia szellemtől különböző szellemüket.« Így különösen a kelta hagyományokat megőrzött Bretagneban, így a ködös, hideg Flandriában, melynek nyelve is germán eredetű, továbbá Lotharingiának németes részeiben gyakoribb a phantasticus tárgy.

Hanem térjünk vissza ahhoz a kérdéshez, mint nyilatkozik a szerelem a népdalokban?

Hallgassuk meg mindenekelőtt annak vélekedését e kérdésről, ki ma a legkiválóbb szaktekintély Franciaországban. »A francia nemzeti szellemnek annyira lényegében van a gúny, hogy a szerelmi dalokra is kiterjed hatása.« Úgy, hogy ritkán fordul elő a dalokban »az egészen őszinte és minden utógondolat híján levő szerelmi nyilatkozat, egymást szerető két szívnek feltétlen egybehangzása.« Ha a dal párbeszédes alakban folyik lány és fiú közt, úgy az egyik beszélő rendesen gúnyolódik. Ennek megfelelő rokon jelenség aztán az az érzékiesség, mi, ha a népköltészeteknek egyetemes, közös tulajdonsága, a francziában hiányzik legkevésbé. A hajadon lány fesztelen nyíltsággal sóhajtozik testi vágyódás hevületével, mitől nem bír aludni; a szerelem a szeretőnél akárhányszor egyáltalán csak természeti szükséglet kielégítése. Ezért felel a csábító áldozatának panaszaire nem egyszer szemtelen brutalitással; ezért rajzolja viszont a szerelmi boldogság gyakran oly anyagi jólét keretében, hogy a boldog párt az evés-ivás gyönyörűségeivel látjuk elfoglalva.

De az éremnek csak egyik oldala ez. Ha a mélyebb szenvedélyességet a gúnyra való hajlam és a prózai realizmus, szóval az *esprit gaulois* már magában véve is megátolja, ugyanily gátlólag hat viszont a francia szellemnek másik fősajátsága, az úgynevezett preciosité. A kecses negédes érzelmesség, mibe szellemeskedő kacérság vegyül, azon állandó hangnem, a meddig az eszményi szerelem a francia népnél telemelkedni képes. Nem egyszer a rococo korszak marivaudageára emlékeztetnek e dalok. Néha valósággal ennek a kornak szalon-költészetéből látszanak táplálkozni. Az egyikben az imádó

a madárra irigykedik, melyet a kedves kezében tart: a múlt század lyricusainál ez a motívum le egészen André Chénierig kedvelt ötlet.

Különösen érdekes képviselője e fajnak az *átalakulásokról* (*métamorphoses*) szóló hosszabb költemény, melyben a lány azt mondja: ő madárrá, hallá stbivé átalakulva akar menekülni kedvese elől, a ki viszont vadászszá, halászszá stbivé ígérkezik átalakulni, hogy a lányt elnyerhesse: ez elmejáték elvéve a magyar népköltészetben is megtalálható, de itt ez irodalmi import, míg a francziáknál egyetemesen kedvelt, s e kedveltségnek megfelelő részletezéssel fejleszti végig az ötletet a képek hosszú során át, s minden tekintetben összhangzik a francia népköltészet általános jellemével. Vagy vegyük azt a dalt, melyben a szerető így szól a pásztornőhez: Ah, nem a kutyád szigorától félek én, sokkal kegyetlenebb szigor az, a te szivedé! Ez az ellentét a fordulatban, ez a csattanós pointe a befejezésben vajmi messzire esik attól, a hogyan mi a népköltészetet a maga keresetlenségében és mesterkéletlenségében felfogjuk. Valóban semmi sem gátolhat bennünket, hogy azt ne higyjük, tulajdonkép parókát, csipkés kabátot s díszkardot, meg abroncsszoknyát és atlaszszalagos pásztorbót hordanak a most idézett dal beszélő személyei. Nem lepheti meg ezek után az olvasót, ha Métyvet úgy illusztrálhatta, mint fentebb említettük, a Mendés-féle anthológiát, mely mélyebb érzelmű költeményeket alig egy párt tartalmaz »csinos, érzelmes« darabjai közt, míg a most vázolt fajtájúak annál számosabbak benne.

A szerelem legközvetlenebb megnyilatkozásai a románcokban található aránylag még leginkább s ezek sincsenek úgy tartva, a mint mi képzeljük az érzelmek természetes, őszinte kifejezését. A Shakspeare-darabokba szőtt dalok lyráját a maga fojtott érzelmeiségeért, mely hol megható mély, hol szeszélyes csapongással derűs, szokás magasztalni: ezt a *sordino* hangú lyrát sajátosan áttéve tapasztalhatjuk itt. Egyik románc, mely még középkori maradvány lesz s hercegnőket szerepeltet, azt mondhatja a nővel harcba menő kedveséről: ha győz, övé szívem; majd kiigazítja szavait: ha győz, ha nem, övé már e szív! Vagy vegyünk népiesebbet: a csónakostól eltávozott kedvese felől kérdezősködik a lány s a csónakos kérdésére aztán szívbeli önérzettel nyíltan feleli: igen ő szereti azt a

fiút s örökre is szeretni fogja! Ez a legőszintebben intim szerelmi költészet Franciaországban: de itt is, mily kimért kecsesség, s az indulatoknak intensívvé válását mint ellensúlyozza a réják, retrainek derűs hangulatú zenekísérete. E tekintetben annyira megy a francia nép, hogy merő könnyedségből és felszínen maradásból a német érzégséghez jut néha közel. Így egy románcz arról szól, mint találkozott az erdőben egy nagyon ildomos olvasgató kisasszony egy nagyon ildomos vadász úrfival, mint ültek a padra, esküdtek örök hűséget s csókolták meg egymást szépen a távozáskor: majdnem afféle limonád-ének, minőket a német stílú dalok idejében nálunk is annyit énekeltek nagyanyáink gitár mellett, csak éppen a vidáman derűs refrain az, a mi élénkíti.

Hol keressünk tehát erősebb indulatokat a szerelmi francia lírában? Akad ilyen is, habár kivételesen.

Scheffler közöl egy kis fohászt, melybe a himlőbeteg kedveseért aggódó fiú így esdekel Istenhez: »Mentsd meg, Uram, azt, a kit szeretek! Ha bár rútán, de hozzám híven életben marad, megelégszem vele. Az a baj, mely most végsőkig fokozza pusztításait, megmásíthatja arcának vonásait, de nem az én hajlandóságomat. Oh, a szépség csak muló felhő! a szív minden!« Ez érzelem nemes lélekről tanúskodik: kár, hogy a kifejezés nem vall éppen olyan mérvben költői lélekre is. Az antithesisre épített elmésség s az egésznek elvont moralizáló modora majdnem arra készítetne bennünket, idegeneket, hogy határozottan irodalmi terméknek tekintsük, ha nem tapasztalnók, mennyire szereti a francziáknál a népköltészet is az elvontságokat, úgy egyáltalán magokban a kifejezésekben, mint a moralizáló reflexiókban, melyek nem egyszer bántón józanok, szárazok.

Érdekes továbbá az a románcz, ugyancsak Schefflernél, melyben a mostoha kolostorba kívánja záratni a lányt, ki immár odaajándékozta szívét. A mostohának kegyetlen gúnyos szavaira, melyekben a düh nyers prózaiassággal fejeződik ki, a lány így felel vissza: »Oh vakmerő anya, ki engem halálra gyűlölsz, tetőzd be dühöd ellenem, büntesd szomorú sorsomat! Én tehát oly áldozat vagyok, kinek nevét többé senki sem veszi ajkára. Ha véték a szerelem, úgy jobb lesz, ha megölsz engem.« Ime különben eredetiben:

Ah mère téméraire,
Qui m' en veut à la mort,

Achève ta colère
 Punis mon triste sort.
 Je suis donc la victime
 Que l'on ne nomme plus.
 Si l'amour est un crime,
 Vaut mieux que tu me tues! . . .

E pathos nincs minden szónokiasság hiján; ép oly alkalmas valamely francia tragikának a színpadi declamatióra, mint Racine hősnőinek körmondatos kitörései, melyekkel rokon elvontságban, általánosságokba elvonatkozva tárgyalja az »adott helyzetet.«

Tiersot különösen a szerelmi bánkódást kifejező, az elhagyott, megcsalt szeretőkről szóló dalokra útal, mint a melyekben szívből jövő mély fájdalom szívéhez szóló egyszerűséggel van kifejezve. Ime az közülök, melyet Tiersot maga is mint az illető fajtából legelterjedtebbet s tipikus mintakép gyanánt tekinthető magasztal:

„A mennyegzőről visszajöttemben nagyon el voltam fáradva. — Egy patak partján megpihentem. — Oly tiszta volt vize, hogy én megfürödtem benne. — Egy tölgyfalevéllal aztán megtörülköztem. — A legmagasabbik ágon fülemile énekelt. — Énekelj fülemile, énekelj, hisz neked vidám a szíved. — Bezzeg az enyém nem az, elhagyott kedvesem. — Egy rózsabimbóért, melyet tulságosan hamar adtam neki oda. — Bár csak az a rózsza ott volna még a rózsatőn! — Bár csak azt a rózsatőt még eztán ültetnék el! — Bár csak az én kedvesem, Pierre, még eztán szeretne engem!“

E románczban aránylag meglepően üde a természet-érzék. A lány alakja a legfestőibb környezetbe van beállítva. De ha el is tekin-tünk ama prózaisan realis mozzanattól, minék a kedélyállapothoz semmi köze sincs különben sem, a fürdéstől, reánk nem hat úgy a lány panasza, mint a francziákra, vagy akár a francziabarát németekre, kik közül Scheffler a fájdalom kifejezésének mélységére, kellemére s erejére nézve nem habozik a Gretchen szívszaggató panasz-dalával hasonlítani össze. Mi részünkről szeretnők metaphoricus kifejezéseiben kevésbé józanul szellemeskedőnek találni. Nem tehetünk róla, de ellenállhatlanul fülünkbe esendülnek itt a mi hazai dallamaink: »Kövecses út mellett, páratlan gilice«, megható apostrophé-jával: »Hulljatok levelek, rejtsetek el engem . . .« A francia nép termékei közt ehhez a mi magyar dalunkhoz fogható nem bir felmutatni, már pedig a mi aesthetikai érzékünk e tekintetben a sors kegyéből kissé el van kényeztetve, mint látni . . .

A méltányosság megköveteli, hogy ne hagyjuk figyelmen kívül, ha csakugyan akad a francia gyűjteményekben oly dalocska, mely tényleg a szívből szólal fel sóhajszerűleg. Ime ilyen is ez, melyet Schefflerrel ugyan nem állíthatunk az »Über allen Wipfeln . . .« mellé (ő tudja, miért teszi,); de bizonyára ez a leginkább *Lied*-szerű chanson; ha prózaiságig egyszerű, de legalább igaz, minden mesterkéltég híján. Nem is kísértjük meg lefordítását, mert akkor elvesztené tulajdonképpen báját, a melancholiába ringató hangulatosságot:

Tu m' aimais,
Je sais cela.
Tu ne m' aimes plus,
Je sais cela.
Mais l'oubli, l'oubli,
Je ne sais pas encore cela!

Az egész dalocska germán szellemre vall; tényleg énnek hatása alatt született; Elzászból való: ez mindent megmond.

VI.

De a hol igazán találunk mély indulatokat, az a családi élet köréből vett dalok különös koszorúja.

A derültebb hangnem itt sem hiányzik, mint gondolható. A kikapó menyecskék kalandjai miként ne szolgáltatnának bő anyagot az esprit gauloisnak? Csak egyet kívánunk felemlíteni, azt a férj és feleség közt lefolyó párbeszédet, melyet — mint a Daudet *A. Numa Roumestan*-ja is említi — némely francia vidéki népünnepeken dialogizálva adnak elő; ez a költemény az összes európai népköltészetben jól ismert thema s a mi Krizánknál is megtalálható, hol a férjjel az asszony az ágyában talált katonákat szolgálóleányoknak, kardjaikat pecsényesütőknek, csizmáikat tejes köcsögöknek akarja nézetni.

Hanem maradjunk itt is a komoly hangnemű daraboknál . . .

A lányoknak természetesen fővágyuk minden korban és országban a férjhez menés. A polgári osztálynál, hol a leánynak kolostorba dugásával kíván segíteni magán a család olykor, az áldozatúl kiszemelt azért könyörög, engedjek, hogy inkább férjhez menjen: a családi élet boldogsága a maga nyárspolgári prózájában is elbűvö-

lón hat rá; ő szeret — úgymond — templomban énekelni s imádkozni, de nem mint apácza, hanem mint férjét s gyermekeit misére vezető hitves és anya. A hitvesi és anyai kötelességek teljesíthetése: ez a francia polgári nőknek valóban egyik legfőbb erénye. Élete aztán csöndes, egyszerű örömmök közt folyik le az általa választott körben, hol higgadt józansága, ha nem is teszi őt fogékonnyá a »himmelhoch jauchzend« hangulatokra, viszont a »zum Tode betrübt« kedélyállapot is távol marad tőle, veszi az életet, a mint van, megalkuszik bajaival s örömeivel egyaránt. Mert nem kell mondanunk, hogy még a párisi polgárnőktől is távol áll az a kaczérság, az a frivolság, a hogyan a regények és a szindarabok szokták rajzolni a nagyvilági élet »grande coquette«-jeit.

A francia pórnök sorsa azonban vajmi más. Mennyi remény illusziója dobogtatja a hajadon keblét s aztán mily csalódás!

»Ha majd férj s feleség leszünk, éneklí egy vígan trallalázó dal, oh, milyen boldogok leszünk! Tán szegények leszünk, de boldogok leszünk!« De aztán csakhamar következik a kiábrándulás. Meglepő, mily kevéssé halljuk a népköltészetben a családi boldogságot megnyilatkozni, ellenben mint szólal meg lépten-nyomon a boldogtalanság! Az úgynevezett »Szerencsétlenül férjhez ment leány dala« (chanson de la maumariée) már a középkor óta gazdagon divó faj. Azt természetesen képtelenség volna feltételeznünk, hogy a francia paraszt és felesége, a mennyi mind szerencsétlen a házasságban, kétségkívül az ő viskóikban is csakúgy lakik kölcsönös szeretet és becsületes munka szülte megelegetés; de tény az, hogy a francia népköltészet e pontban erősen komor színezetű képet tár elénk. A házas élet nyomora ihleti jóformán kizárólagosan.

Érdekesebbnél érdekesebb, szebbnél szebb példák közt valogathatunk itt, ha csak azokat vesszük is, melyeket Schelfler idéz könyvének e részében, mely bizonyára egyik legbecsesebb fejezete művének.

Már a lakodalmi ünnepélyen figyelmeztetik a menyasszonyt, minő sors vár rá a férjhez menetellel. Valóban nem sokára, a maga kárán okúlva láthatja be a fiatal asszony, mennyire alapos volt az az intő szózat. »Oh szép napok, sóhajt fel, hová tűntetek? Fejed kezedre hajtva, lábad a kandalló előtt tartva, mondj örökre búcsút szép napjaidnak!« Ezt a gondolatot ismétlik állandón a

népdalok, melyek közt a világirodalom legremekebb románczai találhatók az érzelmek mélységére, igazságára s költői kifejezésére nézve. Ime egy, melyben egy megszemélyesített fogalom szerepel; az efféle elvontság a francia fajszellemmel nagyon megegyezik, de ez itt több üres jelképiségnél s a hangulatkeltésnek pompásan ható eszköze e románczban, melyben a hangulatok átalakulása is oly finomnak mondható művészettel tolmácsolva:

1. A lakadalom éjszakáján ajtómhöz jött Nyomor, kért, ereszszem be őt. Hejalálom! Kért, ereszszem be őt! Lálom . . .

2. Egyéb dolgom van nékem, semhogy Nyomort vendégül lássak. Csak vígság a vendégem! Hejalálom! Csak vígság a vendégem. Lálom . . .

3. Jó kedvemem eltemették, most már beléphetsz Nyomor. Jőjj, melegedj minálunk. Hejalálom! Jőjj, melegedj minálunk. Lálom . . .

4. Elviszi a lédámat, el szép nászruhámat. Narancsvirág pártámat. Hejalálom! Narancsvirág pártámat. Lálom . . .

5. Nálam többet ne keress, nincs már, Nyomor egyebem, csak sírni a két szemem. Hejalálom! Csak sírni a két szemem! Lálom . . .

Ime egy másik dalból, mely valósággal óva intő szózat a a férjhez menni kívánó lányokhoz, a leglényegesebb versszak, melyben a szeretőből férjjé változott férfinak bánásmódja ellen hangzik fel a panasz, mint a mi a családi élet boldogtalanságának egyik főoka:

Mig a legény udvarol, fűt-fát ígér nektek, de ha egyszer feleségévé tett, megszegi szavát s megtestesült ördög. Olyan kötelék ez, (t. i. a házasság), melyet ha megkötöttél, visszakötni többé nem lehet.“

Az utóbbi refrain-szerűleg ismétlődő melancholicus szavakban a házasság felbonthatlan volta ellen egész kis philippika foglaltatik, mely van oly ékesen szóló, mint bármely mai iránydarabokat író szinköltőé.

A következő románczban, mely szépségére és mélységre még a fentebbit is felülmúlja, a nép családi életének szerencsétlenségét előidéző okok speciális részletezéssel vannak felsorolva, rendkívül erőteljes életigazsággal. Ez a darab is megérdemli, hogy egész terjedelmében ide igtassuk, annál is inkább, mert ennek művészi szépsége is minden igényt kielégíthet:

1. Házáséletben tanulni meg, hogy mi az élet! — Egy év múlva egy gyermek, — óh, milyen öröm ez! — Házáséletben tanulni meg, hogy mi a gyötirelem!

2. Két év múlva két gyermek, menyui bú-baj ez! Három év múlva három gyermek, mily ördögös zaj — baj ez! Házáséletben tanulni meg, hogy mi a gyöttelelem!

3. Az egyik kenyeret kér, a másik meg pépet. A legkisebbik szopni kíván, de hej, kiapadt a mell! Házáséletben tanulni meg, hogy mi a gyöttelelem!

4. Az apa a kocsmában ül, — Isten tudja minő életet él. Az asszony a kandalló előtt ül, ott sír és aggódik. Házáséletben tanulni meg, hogy mi a gyöttelelem!

A gondoktól gyöttrődő asszony, a ki otthon éhező gyermekeinek csak könnyeit nyújthatja, míg férje kocsmában korhelykedik: ime, ez a francia pór nő rendes sorsa, melyben a népköltészet őt feltünteti.

E dalok tanúsága szerint az asszony a francia falvakban igavonó állat: ha a nagy városok művelt osztályaiban sem érvényesül mindig a francia udvariasság nagy hírének megfelelően a nők felsőbbsege, a népnél ugyancsak szomorú a nő sorsa. Az iszákos férj brutálisan bánik feleségével, üti, veri, rugja. Az asszony erre olykor méltó feleletet ad, sőt megesik az is néha, hogy férjét megelőzve, ő vállalkozik ennek fentebbi szerepére: ledérkedik, éhez-teti férjét, sőt bőszi furiaként tettelegességre vetemedik vele szemben. Ebből kifolyólag aztán a francia népköltészetben rettenetes dolgok találhatók. Nem akarjuk szépíteni a tényeket: a magyar nép is énekel tréfásan arról, hogy »ki az urát nem szereti, az ezt meg ezt főzzön neki«; szintúgy ismeretes az trétás, deákos sirató vers: »Meghalt a feleségem, satis tarde quidem.« De a miről a francia népköltészet szól, az hátborzongató. Mily véghetetlen cynismussal, mibe bizonyos macábre-színezet vegyül, nyújt a hitves haldokló társának enyhítő italul epét, ételul hamut, s gondoskodik »röviden végző« jó doktorról; majd mint ujjong elhunytán, mily örömmel rohan a sírásóhoz, s mint mulat a temetésről visszajövet, megszabadulva a lidércnyomástól! Van oly dal is, mely arról szól, mint bánik el hitvese hullájával, miközben képmutató édeskészséggel siránkozik: de ezt bővebben részletezni se merjük, oly undorító.

Ne vegyünk azonban éppen ily kegyetlen hangokkal búcsút a francia népköltészettől. Utaljunk itt még egy pár oly momentumra, melyek a mi hazánkban találtakkal rokonok, s melyek még mindig megrendítő sötét képet tárnak elénk.

A magyarban a gyermek korcsában korhelykedő szülője után megy s kéri, jöjjön haza, mert nehéz beteg az édes apja, mire amaz azt feleli, mindjárt megy, csak mulat még egyet. Máskor meg férjét hívja haza az asszony, egy humoros hangu versben. Franciaországban ugyancsak az asszony jár férje után korcsmáról-korcsmára, míg végre megtalálja a szolgáló társaságában tivornyázva; szemrehányásokkal halmozza el, hogy itt dőzsöli el keresményét, míg a gyermekek anyjikkal együtt szalmán éheznek. Mire a férj újabban italt rendel. Az anya haza megy s így szól gyermekeihez: »Nincs már többé apátok, egy másik anyával találtam őt hálva«. Mintha ez nem volna eléggé szomorú vég, a románéz megszólaltatja a gyermekeket, kik azt válaszolják anyjuk szavára, hogy, nos hát ők is apjuk életmódját fogják követni. Az öröklés tana jövődől érvényesülésének e vígasztalan kilátásba helyezésével végződik, rítkító dissonantia közt a költemény.

A másik románéz, melyről még szólni kívánunk, ama magyar néprománécczal rokon, melynek alapján Gyulai Pál »Éji látogatását« teremtette meg, s melyben három árva az anyja sírjához megy ki panaszkodni mostohájára. Tiersot, ki e költeményt kivonatossal ismerteti, a francziától annyira idegen szelleműnek találja a maga mysticus, túlvilági mozzanataival, hogy éjszakról, germán vidékekről, Flandriából s Lotharingiából hiszi behozottnak, miként még feljebb, még éjszakábbra hatolva is meg található, így Dániában. E románéz szerint az apa midőn mostohát hoz a házba, a szegény kis árvák már a lakodalom éjjelén tapasztalhatják, hogy nem édes anyával van dolguk

„Az első éjszaka, midőn apjokkal hált az asszony, a legkisebbik a három közül szopni kért. Az asszony megfordult s pofon ütötte. Aztán így szólt a legnagyobbiknak: „Elesítédsz nekem azt a kölyköt! Ha nem csitítod el, mingyárt te is épp úgy jársz!“ „Hallgass, hallgass, kis öcsém, nem a mi édes anyánk ő! A mi édes anyánk oda künt van a földben, a temetőben. Ha Isten is úgy akarja, holnap fölkeressük őt.“

„Mikor oda értek a sírhoz, térdre leborultak. „Oh szent szűz Mária, nincs itt a mi anyánk?“ Alig szóltak, a föld azonnal megnyílt. Az anya megfogta a legkisebbiket, ölbe tette; megfogta a középsőt, oldalához tette. A legnagyobbiknak pedig ezt mondta: „Menj haza fiam, menj, szolgálj apádnak és mostohádnak. Ha mostohádtól kenyeret kapsz, csókolj neki kezét; ha vizet ad neked, bókolj szépen

érte; ha a misére visz, járj illedelmesen mögötte. S ha kérdi, ki tanított téged ily jó magaviseletre, mondd: szegény édes anyám, ki a földben rothad!⁴

A gyermek iránti érdeklődés, a francia kedélynek egyik legrokonszenvesebb vonása, valamint a népies műzsának a családi élet nyomorától nyerni szokott szerencsés ihletődése egyaránt közreműködtek itt, hogy a francia népköltészetben valami olyat teremtsenek, mely, ha megható közvetlenségre nem is múlja ugyan felül a mi »Elindula három árva« kezdetű románcunkat, de mintegy a francia fajszelem határain felül emelkedik s a költészet ama régióhoz jut közel, mik a germán faj tulajdonának látszanak lenni.

* * *

A fentebbiekből megítélheti olvasónk, vajjon tényleg oly áthidalhatatlan a különbség a francia nép- és a francia műköltészet közt, mint némelyek vélik, vajjon csakugyan annyira ellentétes-e a kettő iránya?

Részünkről a mondottak után röviden végezhetünk e kérdéssel.

Azt nem juthat eszünkbe tagadni, hogy a két költészet közt bizonyára óriási az eltérés: a műveltség különbsége egymaga eleget mond. Idegen irodalmak hatása és a művészi céltudatosság tényleg rideg választalakat emelnek fel minden nép- és műköltészet közt. De viszont merészebb koczkáztatás nélkül állíthatjuk, hogy Franciaországban a kétféle költészetben megvannak azok a közös sajátosságok, melyek a nemzeti fajszelemben gyökereznek s melyek érvényesülése ha a műköltészetben más módon, változtatott formában történik is mint a nép gyermekének szellemi termékeiben, nem kevésbé azonosak alapjukban véve.

Még csak pár szót.

Schuré ezelőtt harmincz évvel ama félelmének adott kifejezést, hogy tiz évet nem vet neki és Páris hegemoniája miatt nem fog létezni igazi francia népköltészet. Ez a balsejtelem túlzásnak bizonyult, de hogy nem volt minden alap nélkül, bizonyítja a Bujeaud példája, ki gyűjteménye előszavában szintén harmincz évvel ezelőtt így írt: »A régi módi népdal, az a nóta, melyet atyáink énekeltek, eltűnőben van, agyonfojtja ama románczok és *gaudriole*-ok halmaza, mikkel a városok árasztanak el. Nem sok idő telik bele s teljesen kivész.«

Nem rég, Bujeaud gyűjteménye újabb kiadása alkalmából egy francia bírálója így nyilatkozik éppen a most idézett szavakra vonatkozólag:

„El kell ismernünk, beteljesült ez a kellemetlen jóslat. A régi népdal, mely századokon át mindenféle idioma ruháját magára tudta öltetni, mindenféle szokáshoz hozzáilleszkedett, mindenféle szellemhez alkalmazkodott, és lett légyen bár még oly régi, minden reggel meg tudott újulni, a kor divatjának megfelelően idomulva át, noha megtartott mégis valamit az ódonságnak kedves illatából: ez a régi népdal, mondjuk, valóban megszűnt már létezni; nem állhatott ellent az erkölcsök és szokások amaz általános átalakulásának, a mi mintegy ötven év óta végbement. Az a könnyűség, melylyel lehetővé van téve a vidékek népének egyik helyről a másikra átköltözködni, az iskolai oktatás, melyet két kézzel nyújt az állam a különben befogadására még eléggé elő nem készített elméknek, mindenekfelett pedig az egyetemes katonakötelezettség, mely a falvak ifjúságát a kaszárnyába gyűjti össze, — mindez megölte a népdalt abban a fájában, melyet atyáink ismertek. A falvak mostani nemzedékei megvetik és ignorálják, sokkal jobban tetszik nekik az, a mit városban hallottak énekelni.«¹ (Még pedig az orfeum-téle helyiségekben.)

Noha részünkről nem tudjuk elhinni, hogy a népköltészet ez elparentálása nem túlkorai még Franciaországban is: az a tény maga, hogy immár az igazi francia népköltészet kivesztét komoly szakemberek lehetségesnek veszik, sok tanulságot rejt magában ránk, idegenekre nézve a francia népjellem és költészet tanulmányozásához.

* Revue critique. 1895. Nro 51.

HARASZTI GYULA.